

felsőoktatáson keresztül a képzett munkaerőpiaci státusig. Ezzel szemben a kevésbé privilegizált helyzetben lévő fiataloknak keményen meg kell küzdeniük azért, hogy megtalálják az egyenes utat a függetlenné váláshoz a rövid képzési idejű szakmai kurzusokon, képzési rendszereken és a munkanélküliség időszakán keresztül.

Ezt az átmeneti korszakot a szerkesztők „egyenlőtlen” és „szétdarabolt” jelzővel illetik. Egyenlőtlen, mert a fiatalok különböző csoportjai igen változatos tapasztalatokra tesznek szert a felnőtté válás során, és szétdarabolt, mert a felnőtté válás jelei egyre inkább elkülönülnek egymástól. Például, habár jóllehet a fiataloknak talán tovább kell várniuk az egzisztenciális függetlenségre, de a felnőtté válás más jelei, így a szexuális aktivitás és a fogyasztás terén szerzett tapasztalatok egyre korábban mutatkoznak meg.

Régebben egy fiatal közel ugyanabban az időben állt munkába, hagyta el a családi fészket és alakított ki intim kapcsolatot, alapított családot. Ma a fiatalok átlagosan 15 éves koruktól válnak szexuálisan aktívvá, és az életüket a családi háznál élük egészen 25 éves korukig, miközben alkalmi munkából, félállásból pénzhez is jutnak. Bár sokan dolgoznak, úgyhogy anyagilag akár meg is engedhetnék maguknak – a többség nem szívesen szakad le a családi háztartásról: a megszerzett munkajövedelmet inkább szórakozásra költik.

A gazdasági élet, a materiális környezet különösen 1997 óta változott meg igazán. Az egyik legdrámaibb változás az információs és kommunikációs technológiák rohamos expanziója volt Nagy-Britanniában (ezen belül is kimagaslik a fiatalok számára jóformán telített mobiltelefonpiac). Amíg a számítógéphez, az internethez való hozzáférés továbbra is anyagi tényezők függvénye maradt, addig a fiatalok döntő többsége ma már rendelkezik mobiltelefonnal. A fiatalok számára a mobiltelefon társadalmi életük központjává válik, egyben lehetővé téve az elrejtőzést a szülőktől és más ellenőrző szervektől is.

Mindebből látható, hogy a fiatalok ugyan egyre hosszabb ideig maradnak a családi háznál, ez azonban nem akadályozza meg őket abban, hogy új autonóm életmódot alakítsanak ki.

Ezek tehát – a teljesség igénye nélkül – azok a meghatározó gazdasági-társadalmi tényezők, amelyek a fiatalokra hatnak. Mindezzel párhu-

zamosan a tanulmányok szinte mindegyikében hangsúlyozottan szerepel a „diversity” (különbözés, különbözőség, sokféleség) kifejezés. Amíg ugyanis egyfelől a társadalomkutatók zöme „egységeket” kutat, azonosságokat keres, amelyekkel leírhatók a fiatalok egyes csoportjai, hovatovább a fiatalok teljes köre mint egyazon csoporthoz tartozóké, addig az itt olvasható tanulmányok többsége éppen az azonos vagy azonosnak tűnő környezet differenciáló hatásait vizsgálják. Ez a kiindulás rendkívül lényeges szempont. „Különbözőséget kerestünk és meg is találtuk” – írják a szerzők a már említett, a fiatalok értékorientációjáról írt tanulmányuk mintegy kvintesszenciájaként.

Időzzünk még ennél a tanulmánynál kicsit. A szerzők bevezető gondolata a következő: „Van egy dal, ami a fiatalságunkra, a fiatal éveinkre emlékeztet minket, mégpedig Bob Dylan *The Times They Are A-Changin'* című dala. És most, tudva, hogy csak egyszer vagyunk fiatalok, látjuk a változások mély hatását fiainknál és lányainknál. A világot, amiben ők és mi is élünk, egyetlen író sem tudta volna pontosan megjósolni: egy világot, amelyben szörfölhetünk a világhálón, amellyel közvetlenül kaphatunk információt az egész földről; egy világot, amely szexuális úton terjedő gyógyíthatatlan betegségekkel küzd; egy világot, ahol a vasfüggöny leomlott és Nelson Mandela Dél-Afrika elnöke lett”. Később, a tanulmány végén a szerzők még visszatérnek Dylan dalának egyik kulcsgondolatához – *And don't criticize what you can't understand*: „Néhány politikus és társadalmelemző kész megbélyegezni a fiatalokat értéknélküliséggel a tradicionális értékektől való elidegenedésük miatt. Feltételezésük szerint mindez azt jelenti, hogy a fiataloknak nincsenek értékeik – elveszettek, céltalanok, elidegenültek és hanyagok.” Talán éppen ez generációs egymás mellett elbeszélés lehet az oka annak, hogy a fiatalok politikai cselekvési mintái különböző utakon és módon fejlődnek ki. Nincs szabály, s így egyértelmű oka, magyarázata sincs sem annak, hogy a fiatalok hogyan, miként, mi célból vállalnak szerepet a társadalmi kérdések rendezésében. Vagy ahogy Peter Preston írta a *The Guardian* című lapban: „Ők nem ideológusok. Éppen ellenkezőleg. Nagyon szkeptikusak a konvencionális politikával szemben, mert nagyon untatja őket. Kevés kapcsolatuk van az egyházakkal, csakúgy,

mint bármely más multidiszciplináris szervezet. De távolról sem önzők – éppen ellenkezőleg: önzetlenül segítenek bárkinek. Igyekvőek, de nem parancsra azok. Személyiségek, nem pártkatonák. Nem könnyű definiálni őket. De tegyünk próbát: jövő-pragmatisták. Reménnyel és bátorsággal néznek a jövőbe.”

A generációk közti értetlenség és konfliktus nem elhanyagolható, ám pusztán egyik forrása annak az attitűdnek, ami a fiatalokra jellemző egy demokratikus társadalomban. Vajon tudjuk-e jól definiálni ezt az attitűdöt és vajon tudunk-e választ adni arra, miként lehet társadalmi szerepvállalásra motiválni a fiatalokat? – teszik fel a kérdést a szerzők.

A probléma az, hogy a mai napig nem tisztázott az állampolgárság fogalma. Természetesen nem jogi értelemben véve. Az állampolgárság csak egy érvényes kontextusba helyezve értelmezhető, amelyben a mindennapi társadalmi, kulturális és politikai viselkedési kódok ismétlődnek, tapasztalati úton használódnak és fejlődnek. Ha az állampolgárságot egy vitatott, teoretikusan fejletlen fogalomnak tekintjük, akkor viszont hogy lehet értelmezni és használni az oktatási stratégiák megszerkesztésében? Ki kap használati utasítást a lojális értelmezéseken túl arról, hogy az aktuális pillanatban mi számít jó demokratikus döntésnek? Mely pillanatokban kell a személyes döntéseknek, és melyekben inkább a kollektívoknak érvényesülniük? Ezeket a kérdéseket teszi fel Tom Storrie tanulmányában (*Citizens or what?*).

Storrie a demokrácia fogalmát nem elsősorban a klasszikus módon értelmezi, hanem azt a kilencvenes évek brit szakirodalmának felhasználásával járja körül, egyfajta partikuláris gazdasági-társadalmi kontextusba helyezve azt, ami által eszmefuttatása erős pragmatikus lendületet kap. Mindemellett a kontextus egy pillanatra sem szakad el a „demokrácia” és „állampolgár” fogalmak értelmezésétől és annak társadalmi-politikai terminológia-meghatározásától. „Ahol egy másfajta társadalom körvonalazódását már nem a parlamenti vitáktól vagy a végrehajtó hatalom döntéseitől várhatjuk, hanem a mikroelektronika, a reaktortechnológia és a humán-genetika eredményeinek a gyakorlatba való átültetésétől, ott felbomlanak azok a konstrukci-

ók, amelyek eddig politikailag semlegesítették a modernizáció folyamatát. Ugyanakkor a műszaki-gazdasági cselekvés, természeténél fogva, nincs kitéve a parlamenti legitimációs követelményeknek.” – idézi a szerző Ulrich Becket, a „rizikótársadalom” nagy ideológusát. Ha egy demokratikus intézményrendszerben nem határozható meg pontosan a formális és az informális tér helye, akkor egy légüres tér keletkezik és a legitim társadalmi konszenzus hiánya kiszámíthatatlan individuális döntési mechanizmusokat vonhat maga után generációtól függetlenül. Az ideológiai eszmefuttatás alapvető célja persze az marad, hogy eszközt találjon a társadalmi nyilvánosság, a demokrácia és az állampolgárság (nálunk ez inkább a polgár fogalmához állna köze, ám ebben az esetben egy kicsit szélesebb szocio-kulturális dimenzióról is szó van) olyan megközelítési formáihoz, amellyel lehetségessé válik a fiatalok aktív, vagy éppen inaktív társadalmi szerepvállalásának leírása. Storrie szerint az állampolgárság általános kérdései mára sürgőssé váltak különösen a fiataloknál, akik mindenkinél jobban szenvednek a modernitás szocio-gazdasági, politikai és kulturális krízisének negatív eredményeitől.

A krízishelyzet felismerése persze még nem válasz a problémára. Claire Hackett (*Young People and Political Participation*) megpróbál a válaszok nyomába eredni. Ő is felismeri a közönyt, ami a fiatal generációt körülveszi ebben a kérdésben. Az okát kutatja annak, hogy a fiatalok miért nem vesznek részt az alkotmányos politikában. Teszi mindezt úgy, hogy olyan változások kontextusába helyezi, amelyeknek alapvetően társadalompolitikai forrása van. Hackett tanulmánya elsősorban annak a prekoncepciónak az erőteljes cáfolata, miszerint a fiatalok „genetikusan” apátiával viseltetnek a politika irányában. Szerinte alapvetően a megközelítéssel van probléma. A fiatalok távolsága a pártoktól és a politikától a politikai tudatosság fejlődésével van összefüggésben. Hivatkozik egy 1996-os attitűd-vizsgálatra,⁴ amely feltárta az újságolvasás, illetve az alulinformáltság összefüggését a politikai tudatosság problematikájával. A másik sarkalatos pontja a kérdésnek maga a társadalmi környezet. A késleltetett felnőttkor fogalmának megszületésével párhuzamosan nő-

⁴ David Walker (1996) *Young People, Politics, and the Media*. In: Roberts, H. & Sachdev, D. (eds) *Young People's Social Attitudes*. Essex, Barnardo's and Social Community Planning Research.

vekvő feszültség tapasztalható az egyén gazdasági, egzisztenciális függetlenség függetlensége és állandó foglalkoztatottságának elodázása közt. Az iskolát és munkahelyet párhuzamosan látogató mai fiatalság a többszörösen összetett és újradefiniált szociális szerepkészletének kialakításával van elfoglalva. A politikai szerepvállalás egyre inkább átvetődik a civil szektorba, az önkéntes szervezetekben való részvételre. Ez a tendencia Nagy-Britanniában nemcsak a fiatalok, de a felnőttek körében is erőteljesen jelen van. „Ezeknek a csoportoknak a különbözősége kifejezi a fiatalok közti aktuális különbözőségeket.” Ezek a csoportok nem homogén tömegnek tekintik a fiatalokat, hanem valós lehetőségeket kínálnak a részvételre és az érdeklődésük kifejezésére. Számos közösség, önkéntes csoport létezik, amelyik gondoskodik a fiatalok ellátásáról, törődik velük, és beszél helyettük. Bizonyos mértékben ennek a szektornak a növekedése egyfajta elmozdulást jelent az állami szabályozásoktól. A szektor jogi és társadalmi megerősödése még inkább elősegíti a fiatalok részvételét, hiszen konkrét célokat pragmatikus módon valósíthatnak meg. Részvételük persze ettől még nem lesz automatikus. A közösségek létehez, a fiatalok részvételének és aktivitásának elősegítéséhez szükség van külső szervezetek aktív támogatására is. Claire Hackett ezen ezekben a szervezetekben látja a fiatalok társadalmi aktivitásának erősítését, a leszakadásukhoz, elidegenedésükhöz vezető út egyik lehetséges megfordítását.

A tanulmánykötet még számos ifjúságpolitikai kérdést érint a drogkérdéstől az oktatáson, a munkaerőpiaci helyzeten, az ifjúsági kultúrán, a szexualitáson át a fiatalok élettervezéséig, családalapításáig. A kiragadott tanulmányok azonban jelzik azt a metodológiai zisztémát, azt a gondolati kört, amelyben a kötet szerkesztői is mozognak. Ez a tér nem más, mint a sokszínűség, a különbözőség tere, amely azonban nem ütközik a könyv professzionális tartalmi megtervezettségével.

(Roche, J. [et al] [eds]: *Youth in Society*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage, *The Open University*, 2004.)

Matiscsák Attila

EGYESÜLT NÉMETORSZÁG – MEGOSZTOTT IFJÚSÁG

Ahogy a könyv címe is sugallja, a mai Németország, bár szeretné már magáról elmondani, hogy a negyven évig álló fal leomlása után a két országrész minden tekintetben egyesült, még korántsem ért el ezen folyamat végére. Sokan sokféleképpen próbálták magyarázni e deficit okát, e tematikus könyv az „új német időszámítás” ifjúságát érintő problémákra keres és nyújt magyarázatot. Az itt bemutatandó politikai kézikönyv a német-német újraegyesülést vizsgálja a fiatalok integrációjának szemszögéből. Kérdéseket tesz fel az olyan meghatározó szocializációs intézmények, mint család, iskola, szakképzés, munkahely megváltozott szerepével és funkciójával kapcsolatban, illetve foglalkozik az ifjúságvédelem jelentőségével. A szerzők még a látszatát is el szeretnék volna kerülni, hogy akár nyugat-német vagy valamiféle (n)osztalgikus nézőpont legyen az irányadó a témák feldolgozásánál, de azt nem szabad szem elől téveszteni, hogy az egykori Német Szövetségi Köztársaságban és annak „demokratikus” testvérországában eltérő életkörülmények, tradíciók és tapasztalati valóság határozta meg a mindennapokat. Ezen különbségekre és legfőképpen a napjainkban érzékelhető hatásaira koncentrálna a könyv 31 tanulmánya. Röviden: azokat a specifikus körülményeket és feltételeket térképezi fel, amelyek a kelet-német fiatal generáció integrációját megnehezítik a társadalmi, politikai és gazdasági transzformációban.

A volt NDK demokratikus átalakulását nem lehet más kelet-európai országok rendszerváltásához hasonlítani. Már a kiinduló feltételek is nagyban eltértek. Az Állambiztonsági Minisztérium (Ministerium für Staatssicherheit – Stasi) ezerkarú polipként hálózta be az országot, az állományában dolgozó aktív hálózati munkatársak (IM) száma elérte a 174 000-et, ami a társadalmi változásokra irányuló törekvéseket ellehetetlenítette vagy csírájában elfojtotta. Azok, akik nem láttak más megoldást, a nyolcvanas évek végén tömegesen hagyták el az országot („*Fluchtbewegung*” – menekültmozgalom), az otthonmaradók az egyre-másra alakuló társadalmi tiltakozó mozgalmak felhívására, 1989 szeptemberétől rendszeres időközönként, az utcákon követelték a Német Demokratikus